

Βορειοηπειρωτικό και ελληνοαλβανικές σχέσεις

Εισαγωγή

Μια εδαφική περιοχή που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Ηπείρου αποτέλεσε τον κύριο άξονα γύρω από τον οποίο εξελίχθηκαν οι ελληνοαλβανικές σχέσεις, από την εποχή της συστάσεως του αλβανικού κράτους. Η περιοχή αυτή διεκδικήθηκε από τις δύο χώρες που η κάθε μια βάσισε της απαιτήσεις της σε πραγματικά και σε νομικά στοιχεία. Εάν όμως τα πραγματικά γεγονότα δεν μπορούν ν' αμφισβητηθούν, η νομική ρύθμισή τους αφήνει πολλά περιθώρια ερμηνείας γιατί οι ρυθμίσεις που επιβλήθηκαν δεν επεκύρωσαν πάντοτε την πραγματική κατάσταση που είχε δημιουργηθεί. Κύριο ρυθμιστικό ρόλο στη νομική διευθέτηση των ελληνοαλβανικών ζητημάτων έπαιξαν οι Μεγάλες Δυνάμεις οι οποίες κινήθηκαν πάντοτε ανάλογα με τα δικά τους συμφέροντα.

Το βορειοηπειρωτικό και ευρύτερα οι ελληνοαλβανικές σχέσεις εξελίσσονται σε τρεις χρονικές περιόδους: από τον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, από το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου μέχρι το 1971 και από το 1971 μέχρι σήμερα.

Στη μελέτη που ακολουθεί εξετάζονται τα σημεία του ζητήματος όπως έχουν διαμορφωθεί και όπως υπάρχουν σήμερα. Αποτελούν ιδιαίτερα μέρη τα κύρια βασικά σημεία που συνιστούν το βορειοηπειρωτικό ζήτημα: Το εδαφικό, η μειονότητα, το νομικό καθεστώς των δύο χωρών και το θέμα μεσεγγυήσεως των περιουσιών.

Α' Η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΤΥΧΗ

Η περιοχή της σημερινής Αλβανίας έχει αποτελέσει το αντικείμενο διαμάχης δύο Ευρωπαϊκών Δυνάμεων (της Αυστροουγγαρίας και Ιταλίας) σε βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Οι αμφίπλευρες επιδιώξεις των δύο Δυνάμεων οδήγησαν αρχικά σε μία συμφωνημένη μεταξύ τους στατική πολιτική, την πολιτική του Non Fage ενώ οι δραστηριες κι

αποτελεσματικές διπλωματικές τους κινήσεις κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους, κατέληξαν στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Αλβανικού κράτους.

Οι πρώτοι διεθνείς τίτλοι κυριότητας της Αλβανίας στην περιοχή της Β. Ηπείρου, είναι το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1913 και το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας του ίδιου χρόνου. Από τότε και μέχρι το 1955, ένα χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι κηρύχθηκαν, εξελίχθηκαν και έληξαν, η Βόρειος Ήπειρος διεκδικήθηκε καταλήφθηκε, ρυθμίστηκε, κι αναγνωρίστηκε παλινδρομικά από ενέργειες στρατιωτικές και πολιτικές, από διεθνείς συμφωνίες και Πρωτόκολλα χωρίς, ωστόσο, να έχει ακόμη έως σήμερα τυπικά ρυθμιστεί η ταυτότητά της με μία διεθνή πράξη. Τα πραγματικά γεγονότα, οι νομικές επισφραγίσεις τους, καθώς και οι εκκρεμότητες που παραμένουν, ακολουθούν μία πορεία που έχει την αφετηρία της στον Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο.

Το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας

Ένα μόλις μήνα μετά την έκρηξη του Πολέμου αυτού και ενώ τα ελληνικά στρατεύματα προήλυναν στην περιοχή των Αγ. Σαράντα και της Χειμάρας, απελευθερώνοντας, έτσι, το μεγαλύτερο μέρος της Β. Ηπείρου, ο ηγέτης του αλβανικού εθνικισμού Κεμάλ Βλώρας, ενθαρρυσμένος από την Αυστρία και Ιταλία, διακήρυττε στην Αυλώνα την Αλβανική ανεξαρτησία. Το γεγονός αυτό, καθώς και οι επίμονες ενέργειες της Ιταλίας και Αυστρίας είχαν ως αποτέλεσμα και την ανακοπή της προελάσεως του ελληνικού στρατού.

Η νικηφόρος έκβαση του πολέμου δεν είχε, ωστόσο τα αποτελέσματα που η ελληνική πλευρά λογικά περίμενε και συναισθηματικά επιθυμούσε για την περιοχή της Β. Ηπείρου. Έτσι, και ενώ το καθεστώς της θα έπρεπε να ρυθμιστεί μεταξύ των εμπόλεμων, η Συνθήκη Ειρήνης που συνάφθηκε στο Λονδίνο (17 Μαΐου 1913) μεταξύ της Τουρκίας και των αντιπάλων της κρατών, εκχωρούσε μεν όλα τα εδάφη της Τουρκίας που βρίσκονταν δυτικά από τη γραμμή του Αίνου-Μήδειας στα Βαλκανικά κράτη, εξαιρούσε, όμως, ρητά την περιοχή της Αλβανίας, το συνοριακό καθεστώς της οποίας αφηνόταν να ρυθμιστεί από τις έξι Μεγάλες Δυνάμεις (Μ.Βρετανία, Γαλλία, Ρωσία, Αυστροουγγαρία, Γερμανία και Ιταλία).

Λίγο αργότερα και σε εφαρμογή του άρθρου 3 της Συνθήκης του Λονδίνου, η Πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου συνήψε το ομώνυμο Πρωτόκολλο (6 Αυγούστου 1913) το οποίο ύστερα από πρωτοβουλία αλλά και έντονες συντονισμένες ενέργειες της Ιταλίας και Αυστρίας, αποτέλεσε τον ιδρυτικό τίτλο του ανεξάρτητου Αλβανικού κράτους.

Το περιεχόμενο της απόφασης των έξι παρουσίαζε δύο σημεία μειονεκτικά για την Ελλάδα. Πρώτο, παραχωρούσε στην Αλβανία ελληνικά εδάφη και δεύτερο περιόριζε τις ελληνικές διεκδικήσεις μόνο στην περιοχή του Αργυροκάστρου.

Η απόφαση της Επιτροπής, γνωστή ως Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, αποτελεί τον δεύτερο νόμιμο τίτλο της Αλβανίας στην περιοχή. Μ' αυτή παραχωρήθηκε στους Αλβανούς η από τότε ονομαζόμενη Β. Ήπειρος. Την παραχώρησή της έπρεπε ν' ακολουθήσει η εκκένωση των αλβανικών πια εδαφών από τα ελληνικά στρατεύματα.

Η «συμμόρφωση» της Ελλάδας στις επιταγές των έξι, συνδέθηκε άμεσα με την παραχώρηση σ' αυτή των νησιών του Αιγαίου. Είναι χαρακτηριστικό το κείμενο της

σχετικής διακοινώσεως: «Η οριστική στην Ελλάδα παραχώρησης των νήσων ας αι εξ Δυνάμεις απεφάσισαν να αφήσουν υπό την κατοχή της, δεν θα καταστεί δυνατή παρά όταν τα ελληνικά στρατεύματα εκκενώσουν τα παραχωρηθέντα εις την Αλβανία εδάφη, δυνάμει του από 17 Δεκεμβρίου 1913 Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας, ως και την νήσο Σάσωνα και όταν η Ελληνική Κυβέρνησις ρητώς υποσχεθεί ότι ουδεμίαν θα αντιτάξη αντίστασιν κατά του υπό των εξ Δυνάμεων καθιδρυθέντος εν τη μεσημβρινή Αλβανία καθεστώτος».

Η εκκρεμότητα ως προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα που άφηνε η Συνθήκη του Λονδίνου του 1913, από τη μια μεριά, η εκκρεμότητα ως προς το θέμα των νησιών του Αιγαίου που άφηνε η Συνθήκη του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913) –Συνθήκη που ρύθμισε τα θέματα τα οποία προέκυψαν από τον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο– από την άλλη, δείχνουν καθαρά ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν άμεσα συνδέσει τα δύο ζητήματα και ήθελαν να εξαρτήσουν το νησιωτικό από την αποδοχή ή όχι, από μέρους της Ελλάδας, της παραχώρησης της Β. Ηπείρου στην Αλβανία. Ο διεθνής εκβιασμός πέτυχε το στόχο του και τα ελληνικά στρατεύματα εκκένωσαν την περιοχή της Β. Ηπείρου.

Η περίοδος της αυτονομίας

Η νομική, ωστόσο ρύθμιση του καθεστώτος της Β. Ηπείρου και η «συμμόρφωση» της Ελλάδας στις διεθνείς επιταγές δεν σήμαναν και το πραγματικό τέλος του ζητήματος. Αντίθετα, αλληλοδιαδοχικά γεγονότα, νομιμοποιημένα ή μη, διαδραματίστηκαν στο χώρο αυτό, ενώ το παιχνίδι των Μεγάλων εξελισσόταν ανεξάρτητα από τις εθνικές διεκδικήσεις των μικρών κρατών. Χαρακτηριστικό των πιο πάνω, είναι η περίοδος που ακολούθησε την αποχώρηση του ελληνικού στρατού· η περίοδος της αυτονομίας της Β. Ηπείρου.

Αμέσως μετά την εκκένωση της περιοχής από τα ελληνικά στρατεύματα οι βορειοηπειρώτες της Αθήνας, ύστερα από απόφαση της γενικής τους συνελεύσεως, σχημάτισαν την Επαναστατική Κυβέρνηση υπό τον Χρηστάκη Ζωγράφο. Η Κυβέρνηση αυτή, διαμέσου της Κέρκυρας, έφτασε στο Αργυρόκαστρο όπου και ύψωσε τη σημαία της αυτονομίας. Την ίδια μέρα απηύθηνε κείμενο προς τις Μεγάλες Δυνάμεις με το οποίο αφενός διαμαρτυρόταν για την άδικη προς τον ηπειρωτικό λαό ρύθμιση του ζητήματος, αφετέρου ζητούσε για την Β. Ήπειρο καθεστώς πλήρους αυτονομίας. Συγχρόνως έστειλε αντιπροσώπους στην Αυλώνα για να διαπραγματευτούν μία συμβιβαστική αλλά έντιμη λύση μέσα στα πλαίσια του νέου Αλβανικού κράτους.

Η «Αυτόνομη Ήπειρος», όπως ήταν επόμενο, αντιμετώπισε αμέσως την εχθρότητα των Ιταλών, Αυστριακών και Αλβανών αλλά και την επίπληξη και αυστηρότητα του ελληνικού κράτους, το οποίο μάλιστα κήρυξε τον αποκλεισμό του λιμένα των Αγ. Σαράντα. Ο ηπειρωτικός στρατός ύστερα από επιτυχείς επιχειρήσεις, κατέλαβε διαδοχικά τις περιοχές της Ερσέκας, του Χόρμοθου, της Κορυτσάς της Οστροβίτσας, της Μοσχόπολης και προσωρινά του Βεράτιου. Οι στρατιωτικές νίκες είχαν επιπτώσεις στον πολιτικό τομέα. Η κυβέρνηση Ζωγράφου πέτυχε να διαπραγματευτεί με τη Διεθνή Επιτροπή Ελέγχου τη σύγκληση Διασκέψεως, αποτέλεσμα της οποίας υπήρξε η σύναψη του Πρωτοκόλλου της Κέρκυρας (17 Μαΐου 1914), σύμφωνα με το οποίο αναγνωριζόταν επίσημα η αυτονομία της Β. Ηπείρου μέσα στο αλβανικό κράτος. Παράλληλα, οι Μ. Δυνάμεις και η Αλβανία ενέκριναν και αποδέχτηκαν το Πρωτόκολλο.

Έτσι, η Β. Ήπειρος αν και παρέμεινε στην αλβανική κυριαρχία, διατηρούσε πλήρη αυτονομία.

Η Συμφωνία της Κέρκυρας, ωστόσο, δεν είχε μεγάλη διάρκεια. Και ενώ τον Αύγουστο του 1914 κηρυσσόταν ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, στην Αλβανία διαμορφωνόταν μια καινούργια κατάσταση. Οι τουρκαλβανοί, δυσαρεστημένοι από το γεγονός ότι τους είχε επιβληθεί χριστιανός ηγεμόνας και Διεθνής Επιτροπή Ελέγχου, επαναστάτησαν, εκθρόνισαν τον Γουλιέλμο Βηδ και σχημάτισαν νέα Κυβέρνηση στο Δυρράχιο. Εντωμεταξύ, η Ιταλία, εκμεταλλεζόμενη την ευκαιρία και με τη συγκατάθεση των Μ.Δυνάμεων, κατέλαβε τη Σάσωνα και την Αυλώνα, αποδεχόμενη, παράλληλα, την κατάληψη της Β.Ηπείρου από την Ελλάδα. Πραγματικά, η Ελλάδα ανακατέλαβε την περιοχή κατ' εντολή των Δυνάμεων επικαλούμενη λόγους που αφορούσαν στην προστασία του πληθυσμού (Οκτώβριος του 1914). Η «εντολή» των Δυνάμεων, την οποία ο Ελ.Βενιζέλος είχε χαρακτηρίσει ως «την επισημότερη διεθνή αναγνώριση του ενδιαφέροντος το οποίο δικαιούται να έχει η Ελλάδα για τους ομοεθνείς της στη Β. Ήπειρο», επισφραγίστηκε με την οριστική παραχώρηση της περιοχής στην Ελλάδα από τις Κυβερνήσεις της Συνεννοήσεως Αντάντ. Θα πρέπει, βεβαίως, να σημειωθεί, ότι η παραχώρηση εκείνη αποτελούσε, τότε το κίνητρο για την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο. Παρ' όλ' αυτά, μία πρόσθετη επιβεβαίωση ενίσχυσε την πραγματική κατάσταση της παραχώρησης. Τον Απρίλιο του 1915 συνομολογήθηκε η μυστική Συνθήκη του Λονδίνου μεταξύ Ιταλίας Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσσίας. Σύμφωνα με αυτή, η παραχώρηση στην Ιταλία της Αυλώνας –ως αντάλλαγμα για τη συμμετοχή της στον Πόλεμο– συνοδευόταν από υποχρέωση των Ιταλών για μη έγερση αντιρρήσεων ως προς την παραχώρηση της Β.Ηπείρου στην Ελλάδα. Μετά από αυτά, η Β. Ήπειρος θεωρήθηκε οριστικά πια ελληνική και τον Δεκέμβριο του 1915 βορειοηπειρώτες βουλευτές εισήλθαν στο ελληνικό Κοινοβούλιο.

Ο ελληνικός «Διχασμός», όμως, και οι ιταλικές απώτερες βλέψεις που μηδέποτε είχαν ξεχαστεί, άλλαξαν για άλλη μια φορά την κατάσταση, που φαινόταν να έχει οριστικά –τυπικά και ουσιαστικά– εδραιωθεί. Έτσι, κατά τα χρόνια 1915-16 και ενώ ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος τηρούσε πολιτική ουδετερότητας, η Ιταλία, προφασισζόμενη λόγους ασφάλειας έναντι του καθεστώτος στην Ελλάδα, προώθησε τα στρατευμάτά της προς το Νότο και κατέλαβε τη Β. Ήπειρο, ενώ γαλλικός στρατός κατέλαβε την περιοχή της Κορυτσάς. Στα μέσα του 1917, οι Ιταλοί ανακήρυξαν στο Αργυρόκαστρο την «ανεξαρτησία» της Αλβανίας υπό την «προστασία» της Ιταλίας, ενώ στο τέλος του ίδιου χρόνου οι γάλλοι ανακήρυξαν στην Κορυτσά την «Αλβανική Δημοκρατία».

Το Σύμφωνο Τιτόνι-Βενιζέλου

Η νικηφόρος, όμως, επέμβαση της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ανέτρεψε για μία φορά ακόμη την κατάσταση. Με τη λήξη του πολέμου, η Ελλάδα, αντιλαμβανόμενη ότι οι διεκδικήσεις της στο θέμα της Β.Ηπείρου θα είχαν περισσότερες πιθανότητες να ικανοποιηθούν αν προηγουμένως είχε υπάρξει μία προσέγγιση με την Ιταλία και διευθέτηση ορισμένων διμερών ζητημάτων, επεδίωξε και πέτυχε τη σύναψη μιας ικανοποιητικής συμφωνίας. Έτσι, τον Ιούλιο του 1920 υπογράφεται η περίφημη Συμφωνία ΤΙΤΟΝΙ-ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ, με την οποία η μεν Ιταλία αναγνώριζε τις ελληνικές διεκδικήσεις στη Β. Ήπειρο, ενώ η Ελλάδα αναγνώριζε την ιταλική εντο-

λή (Mandat) στην υπόλοιπη Αλβανία. Η ανατροπή του Βενιζέλου που επακολούθησε άλλαξε τις διαθέσεις των Συμμάχων, οι οποίοι θεώρησαν τη θέση του ελληνικού λαού ως στάση εχθρική προς τη Συνεννόηση. Αυτό έδωσε την ευκαιρία στην Ιταλία να αντιταχθεί στην κατάληψη της Β.Ηπείρου από την Ελλάδα και να υποστηρίξει τη θέση για πλήρη εδαφική ακεραιότητα της Αλβανίας.

Άλλη μία φορά το θέμα των νότιων συνόρων της Αλβανίας παραπέμπεται στο Συμβούλιο των Πρεσβευτών των Μεγάλων Δυνάμεων όπου και παίζεται μια νέα πράξη του Βορειοηπειρωτικού. Στις 9 Νοεμβρίου του 1921 το Συμβούλιο εκδίδει την απόφασή του, που δεν έχει άλλο περιεχόμενο παρά την επανάληψη του Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας του 1913, παρόλο ότι αυτό είχε ήδη ανατραπεί από δύο μεταγενέστερες διεθνείς πράξεις: από το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας του 1914 και από την Απόφαση του Ανώτατου Συμβουλίου της Ειρήνης του 1920.

Από το 1921 και μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το βορειοηπειρωτικό ως εδαφική διεκδίκηση παραμένει στο περιθώριο.

Το συμβούλιο των «τεσσάρων»

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκειά του στην περιοχή της Αλβανίας ανοίγουν ένα δεύτερο κεφάλαιο στο θέμα των ελληνικών διεκδικήσεων. Ένα κεφάλαιο που το πέρασμα των χρόνων και η παγίωση της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί, δεν σήμαναν και το τέλος του.

Όταν τον Οκτώβριο του 1940 η Ιταλία κήρυττε τον πόλεμο κατά της Ελλάδας, αυτόματα συμμετείχε και η Αλβανία, η οποία ήδη από τον Απρίλιο του 1939 τελούσε σε ένωση με την Ιταλία και είχε αναγνωρίσει με νόμο ότι θα βρισκόταν σε κατάσταση πολέμου με τα ίδια κράτη που το Βασίλειο της Ιταλίας θα βρισκόταν σε πόλεμο. Τη θέση της αυτή τήρησε και στην πράξη, πλαισιώνοντας τον ιταλικό στρατό με αλβανικά τάγματα.

Η εξέλιξη του πολέμου στην πρώτη του φάση, οδήγησε στην τρίτη, μέσα σε τριάντα χρόνια, απελευθέρωση της Β.Ηπείρου από τον ελληνικό στρατό. Η γερμανική, όμως κατοχή που επακολούθησε στη Βαλκανική την έθεσε ξανά στην επικράτεια της Αλβανίας.

Το γεγονός ότι η Ελλάδα είχε συμμετάσχει στον Πόλεμο χωρίς όρους ή συμφωνίες για διεκδικήσεις, καταστούσε αδύνατη τη θέση της για διαπραγμάτευση. Έτσι, στο τέλος του 1942, πρώτα οι Αμερικανοί και ύστερα οι Βρετανοί διακήρυτταν, για καθαρά λόγους σκοπιμότητας, ότι μετά τον πόλεμο η Αλβανία θα έπρεπε να καταστεί ανεξάρτητη, αποφεύγοντας να αναγνωρίσουν δικαιώματα της Ελλάδας.

Μεταπολεμικά η εξέλιξη του ζητήματος μέσα από τις οδούς της διεθνούς διπλωματίας πήρε τη μορφή μιας ατέρμονης προσπάθειας, η οποία κάτω από την επίφαση γραφειοκρατικών διαδικασιών προσέκρουε στην απροθυμία των Μεγάλων. Έτσι, ύστερα από μία σειρά ενεργειών και συνεννοήσεων το ζήτημα των αλβανικών συνόρων τέθηκε ξανά υπό συζήτηση όταν το βορειοηπειρωτικό εγγράφηκε στην ημερήσια διάταξη (30 Αυγούστου 1946) της Διασκέυως Ειρήνης των Παρισίων. Ωστόσο, η συζήτηση αυτή δεν έγινε ποτέ. Η Ελλάδα αναγκάστηκε να αποσύρει την πρότασή της, ύστερα από συνεχείς πιέσεις, και ν' αποδεχθεί, για τη ρύθμιση του θέματος, τη δικαιοδοσία των Τεσσάρων Υπουργών Εξωτερικών. Το Νοέμβριο του 1946 το βορειοηπειρωτικό υποβάλλεται ως αίτημα της Ελλάδας στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου

των Υπουργών. Η «απόφαση» του Συμβουλίου όμως, δεν ήταν παρά μία ακόμη, παράταση που αντανakλούσε την απροθυμία –προερχόμενη από εκατέρωθεν συμφέροντα– του Συμβουλίου για μία οριστική διευθέτηση. Έτσι, στη Διάσκεψη των τεσσάρων Υπουργών στη Νέα Υόρκη, συμφωνήθηκε ότι «η απόφαση για τη Β. Ήπειρο θα ληφθεί από τους Υπουργούς των Εξωτερικών των Η.Π.Α. της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Σοβιετικής Ενώσεως, μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης με την Αυστρία». Και ενώ η Συνθήκη με την Αυστρία έχει υπογραφεί από το 1955, το βορειοηπειρωτικό παραμένει, ακόμη, εκκρεμές, διατηρείται δε μέχρι σήμερα η –τυπικά– εμπόλεμη κατάσταση της Ελλάδας και Αλβανίας.

Η τελευταία διπλωματική προσπάθεια για το Βορειοηπειρωτικό γίνεται τον Ιούνιο του 1960 με πρωτοβουλία του Σοφοκλή Βενιζέλου. Έτσι σε σχετική συνομιλία του με το Νικήτα Χρουστσόφ προτείνεται η μεσολάβηση της Σοβιετικής Ενώσεως στην Αλβανία προκειμένου να επιτευχθεί τουλάχιστον ένα καθεστώς αυτονομίας στη Β. Ήπειρο στα πλαίσια της εδαφικής επικράτειας του αλβανικού κράτους. Με την ευκαιρία της Συνδιασκέψεως των κομμουνιστικών κρατών στο Βουκουρεστί, ο Χρουστσόφ είχε τη δυνατότητα να συζητήσει το θέμα με τον Γενικό γραμματέα του Κ.Κ.Αλβανίας Εμβέρ Χότζα ο οποίος, όμως, υπήρξε κατηγορηματικός. Κατηγόρησε, μάλιστα, τον Χρουστσόφ ότι «συνωμοτεί» με τον Βενιζέλο για το διαμελισμό της Αλβανίας.

Η αποκατάσταση διπλωματικών σχέσεων

Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας-Αλβανίας δεν έχει σημάνει και τυπικά την «οριστική» λύση του εδαφικού ζητήματος της Β. Ηπείρου. Η παγίωση της καταστάσεως που έχει δημιουργηθεί στην περιοχή ύστερα από το τέλος του Β. Παγκοσμίου Πολέμου, η «αποδοχή» της καταστάσεως αυτής από την πλευρά της Ελλάδας και η μη, κατά συνέπεια, προβολή εδαφικής διεκδικήσεως, δέν σημαίνουν και απόλυτη αποποίηση των δικαιωμάτων της. Χαρακτηριστική απόδειξη της πιο πάνω θέσης είναι η έλλειψη διμερούς συμφωνίας σχετικής με τη μεθοριακή γραμμή των δύο χωρών. Ο καθορισμός των ελληνοαλβανικών συνόρων είναι άμεσα συνδεδεμένος με τη σύσταση του Αλβανικού κράτους και το βορειοηπειρωτικό ζήτημα.

Η ελληνική θέση πάνω στο ζήτημα συνάψεως μεθοριακής συμφωνίας επιδιώκεται να κινηθεί πάνω στο πρότυπο της ελληνογιουγκοσλαβικής αντίστοιχης συμφωνίας. Να ληφθεί, δηλαδή, ως δεδομένη η υπάρχουσα οριοθετική γραμμή (status quo), χωρίς όμως να γίνεται αναφορά σε καμία προϋπάρχουσα συμφωνία. Η αλβανική πλευρά, αντίθετα, επιδιώκει η συμφωνία που θα συναφθεί να βασίζεται σε προγενέστερες συνοριακές συμφωνίες, αποβλέπουσα στο να επικυρώσει το υφιστάμενο πραγματικό σημερινό καθεστώς των συνόρων της, αποκλείοντας, έτσι, το δικαίωμα της Ελλάδας για μελλοντικές εδαφικές διεκδικήσεις.

Η αλβανική εμμονή και η ελληνική τοποθέτηση έχουν οδηγήσει σ' ένα πάγωμα των σχετικών συνομιλιών, με αποτέλεσμα το καθεστώς των συνόρων να εξακολουθεί να παραμένει χωρίς ειδική διεθνή ρύθμιση. Θα πρέπει, ακόμη, να αναφερθεί, πως το θέμα των συνόρων συνδέεται έμμεσα και με την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, η οποία αν και δεν αποτελεί συμβατικό κανόνα, εγγυάται το status quo της Ευρώπης. Σύμφωνα με τη σχετική αρχή της Τελικής Πράξης, προβλέπεται ότι τα συμμετέχοντα κρά-

τη θεωρούν αμοιβαία ως απαραβίαστα όλα τα σύνορά τους, καθώς και τα σύνορα όλων των ευρωπαϊκών κρατών. Ωστόσο, η αρχή αυτή δεν αποκλείει τη μεταβολή των συνόρων, εφόσον αυτή πραγματοποιηθεί με ειρηνικά μέσα και σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου, πράγμα που προβλέπεται επίσης από την Τελική Πράξη.

Θα πρέπει ακόμη να προστεθεί, για μία πληρέστερη εικόνα της σημερινής κατάστασως σε ότι αφορά το εδαφικό, πως υπάρχει άλλο ένα συναφές θέμα με τη σύναψη μεθοριακής συμφωνίας, το θέμα του ανοίγματος μεθοριακών σταθμών. Οι μεθοριακοί σταθμοί δεν προσδιορίζουν αλλά ούτε και επικυρώνουν το συνοριακό καθεστώς. Δεν είναι παρά «ανοίγματα» που χρησιμεύουν στη διακίνηση αγαθών και προσώπων.

Σχετικά, τέλος, θέματα με το συνοριακό, είναι και τα ζητήματα της συνάψεως θαλάσσιας επικοινωνίας, καθώς και συνάψεως συμφωνίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.

Β' ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ

Λίγο πριν από τη δημιουργία του αλβανικού κράτους, οι τουρκικές στατιστικές ανέβαζαν τον ελληνικό πληθυσμό σε 113.000 ενώ η ελληνική διοίκηση σε 117.000 σε συνολικό πληθυσμό 230.000 περίπου. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις στατιστικές αυτές οι έλληνες δεν αποτελούσαν τη μειονότητα αλλά την πλειονότητα, αφού κάλυπταν το 51% του πληθυσμού της περιοχής της Αλβανίας.

Τα αριθμητικά αυτά δεδομένα έχουν, θεβαίως, υποστεί αλλοιώσεις μέσα στα χρόνια που πέρασαν. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και παρά την έντονη αφομοιωτική πολιτική του αλβανικού καθεστώτος, ο ρυθμός πληθυσμιακής αύξησης της ελληνικής μειονότητας ήταν ανάλογος μ' αυτόν της υπόλοιπης Αλβανίας. Σύμφωνα με στοιχεία των ελληνικών προξενικών αρχών της Ν.Αλβανίας πριν από τον πόλεμο ανερχόταν σε 200.000-250.000 άτομα.

Μεταπολεμικά, η ελληνική μειονότητα μειώθηκε αισθητά κυρίως λόγω της μαζικής μεταναστεύσεως στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά. Επίσημα όμως στοιχεία από ελληνικής πλευράς δεν υπάρχουν από τότε ενώ εκτιμήσεις του 1976 την υπολογίζουν σε 100.000 έως 110.000 άτομα. Υποστηρίζεται, όμως, από διάφορα ηπειρωτικά σωματεία πως, ακόμη και σήμερα η μειονότητα είναι πολύ μεγαλύτερη. Έτσι η «Κεντρική Επιτροπή Αγώνα της Β.Ηπείρου», ο Σύνδεσμος των βορειοηπειρωτών», η «Πανηπειρωτική Επιτροπή Αμερικής και Καναδά», δηλώνουν ότι με βάση στοιχεία που διαθέτουν η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία αριθμεί τουλάχιστον 400.000 άτομα.

Οι αλβανικές αρχές, από την άλλη πλευρά, έχουν τελείως αντίθετη άποψη για το θέμα αυτό. Υποστηρίζουν ότι υπάρχει μόνο μικρή ελληνική μειονότητα, της οποίας ο αριθμός δεν υπερβαίνει τις 50.000 άτομα.

Οπωσδήποτε η αδυναμία ελέγχου των αλβανικών στατιστικών καθώς και η ατελής τεκμηρίωση των ελληνικών θέσεων επίσημων και ιδιωτικών, δεν παρέχει τη δυνατότητα ακριβούς υπολογισμού.

Πέρα, ωστόσο, από τους αριθμούς, μεταξύ των δύο χωρών υπάρχει και ένα άλλο σημείο διαφωνίας. Ενώ οι Έλληνες ισχυρίζονται ότι η ελληνική μειονότητα υπάρχει σε διάφορες περιοχές της Αλβανίας, οι Αλβανοί αντίθετα την περιορίζουν μόνο στην περιοχή του Αργυροκάστρου και των Αγ. Σαράντα.

Το θέμα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία έχει δύο φάσεις. Η πρώτη αρχίζει με τη σύσταση του Αλβανικού κράτους και εξελίσσεται μέσα στα πλαίσια της Κοινωνίας των Εθνών, ενώ η δεύτερη ακολουθεί την περίοδο μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και φθάνει μέχρι σήμερα.

Η αλβανική δήλωση του 1921

Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας για την εισδοχή της στην Κ.τ.Ε., η Αλβανία ανέλαβε ρητά την υποχρέωση, με Δήλωσή της το 1921, να προστατεύσει τις μειονότητες που βρίσκονταν στο έδαφός της. Η προστασία που θα παρείχε επικεντρωνόταν κυρίως στα δικαιώματα που έτειναν στην εξασφάλιση της εθνικής συνειδήσεως και τα οποία περιστρέφονταν γύρω από την παιδεία και τη θρησκεία.

Όμως, σε εκτέλεση της αφομοιωτικής πολιτικής των Τιράνων σειρά μέτρων, που αφορούσαν την εκπαίδευση και έθιγαν τα δικαιώματα των Ελλήνων, άρχισαν να παίρνονται ήδη από την ίδρυση του αλβανικού κράτους. Έτσι, καταργήθηκαν όλα τα ελληνικά κοινοτικά σχολεία στις περιοχές που θεωρήθηκαν ως αλβανόφωνες, εκεί, δηλαδή, όπου η πλειοψηφία των κατοίκων μιλούσε αλβανικά, ενώ στις ελληνόφωνες περιοχές κρατικοποιήθηκαν όλα τα σχολεία και τη μισθοδοσία των ελληνοδιδασκάλων ανέλαβε το κράτος.

Οι έντονες και συντονισμένες ενέργειες της Ελλάδας, καθώς και της Κ.τ.Ε., ανάγκασαν την Αλβανία το 1923 να μεταβάλει εν μέρει την πολιτική της. Έτσι επετράπη στις ελληνικές κοινότητες να λειτουργούν σχολεία στη μητρική γλώσσα και να τα συντηρούν μέσω ιδιωτικών φορέων. Στην πράξη, όμως, επιδιώχθηκε η εξαθλίωση του ελληνικού στοιχείου με διάφορους άλλους τρόπους και κυρίως με διώξεις των δασκάλων και με τον περιορισμό της ελληνικής διδασκαλίας μόνο στο μάθημα της γλώσσας και των θρησκευτικών. Συνταγματική διάταξη του αλβανικού κράτους που υιοθετήθηκε το 1933, καταργούσε ξανά την ιδιωτική εκπαίδευση αντικαθιστώντας την με δημόσια και κρατική. Ήταν φανερό πως το μέτρο έπληττε κυρίως τα ελληνικά σχολεία.

Το θέμα παραπέμφθηκε στη Μόνιμη Επιτροπή της Κ.τ.Ε. και από εκεί στο Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης με τη μορφή αιτήσεως γνωμοδοτήσεως. Η απόφαση του Δικαστηρίου υπήρξε κατηγορηματική: η Αλβανία είχε ρητά αναλάβει την υποχρέωση με Δήλωσή της στην Κ.τ.Ε., προστασίας του δικαιώματος των μειονοτήτων, να διατηρούν και διευθύνουν δικά τους σχολεία. Άρα η συνταγματική διάταξη ήταν σαφώς αντίθετη προς τη Δήλωση εκείνη.

Ένα χρόνο αργότερα, η Αλβανία, πειθόμενη στη γνωμοδότηση του Δικαστηρίου, παρουσίαζε σχέδιο κανονιστικού διατάγματος σχετικό με τη λειτουργία των σχολείων των μειονοτήτων. Σύμφωνα με αυτό, αναγνωριζόταν η ελευθερία της λειτουργίας τους, με την επιφύλαξη, όμως, της διδασκαλίας και της αλβανικής γλώσσας.

Με την εφαρμογή του νόμου άρχισε ξανά η λειτουργία των σχολείων τα οποία, μάλιστα, πλήθυναν με την ίδρυση νέων. Το γενικότερο ηθικό της μειονότητας είχε αναπτερωθεί, ενώ η αφομοιωτική πολιτική της Αλβανίας βρισκόταν σε ύφεση. Τα νούμερα είναι χαρακτηριστικά: μέχρι τις παραμονές του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, στη Βόρειο Ήπειρο λειτουργούσαν 74 ελληνικά σχολεία και υπήρχαν 141 δάσκαλοι και 5.254 μαθητές.

Στον εκκλησιαστικό τομέα, εξάλλου, η κατευθυντήρια γραμμή της αλβανικής πολιτικής ήταν η αποθάρρυνση της θρησκείας και η ενίσχυση του αλβανικού εθνικισμού. Την πολιτική της δε αυτή σκοπούσε να εφαρμόσει όχι μόνο έναντι των ορθόδοξων χριστιανών, οι οποίοι αποτελούσαν το 20% περίπου του πληθυσμού, αλλά και των μουσουλμάνων 70%, καθώς και των καθολικών 10%. Ωστόσο, στη σχετική Δήλωση της προς την Κ.τ.Ε., η Αλβανία είχε αναγνωρίσει και αναλάβει και την θρησκευτική προστασία των μειονοτήτων.

Όμως, η σύμφωνη νομοθετική και πραγματική πολιτική της Αλβανίας δεν διήρκεσε πολύ. Με ένα νόμο περί θρησκευτικών κοινοτήτων, που εξέδωσε το 1930, καθιέρωσε τον κρατικό έλεγχο στις διάφορες δραστηριότητές τους, ενώ παράλληλα τους επέβαλε την αλβανική ιθαγένεια. Ο νόμος αυτός, ο οποίος χωρίς αμφισβήτηση ήταν αντίθετος προς κάθε έννοια θρησκευτικής ελευθερίας, καθόρισε την αλβανική εκκλησιαστική πολιτική μέχρι το 1940. Αντίθετα δε προς ότι συνέβη με την εκπαίδευση, δεν υπήρξε από ελληνικής πλευράς καμία προσφυγή σε διεθνές όργανο.

Απομονωτισμός και περιορισμοί

Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι σχέσεις Ελλάδας-Αλβανίας μπαίνουν σε μία νέα φάση, όχι μόνο σε ότι αφορά τις μειονότητες, αλλά και γενικότερα. Διατηρείται το καθεστώς της εμπολέμου καταστάσεως μεταξύ τους και δεν υπάρχει για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα καμία σχέση σε κανέναν τομέα. Το γεγονός αυτό δημιουργεί ιδιαίτερες δυσχέρειες αναφορικά με τις μειονότητες: Πρώτο, δεν υπάρχει η δυνατότητα κάποιας έστω και πλημμελούς, πληροφόρησεως για την κατάστασή τους. Δεύτερο, δεν υπάρχει δυνατότητα ασκήσεως μιας πολιτικής που θα απέβλεπε στην καλύτερη και ουσιαστικότερη προστασία τους.

Το αλβανικό καθεστώς, μετά το τέλος του Πολέμου, ακολουθεί μία συστηματική και μεθοδική πολιτική που θα οδηγήσει στη διάβρωση του ελληνικού στοιχείου. Κι αυτό στα πλαίσια της γενικότερης πολιτικής που αποσκοπεί στη συσώματωση του αλβανικού λαού. Τα μέτρα που χρησιμοποιούνται είναι διάφορα: μετατόπιση του μειονοτικού πληθυσμού σε άλλες, ιδίως βορειότερες, περιοχές με παράλληλη μετακίνηση Αλβανών σε περιοχές που υπάρχουν μειονότητες, τοποθετήσεις κομματικών και κρατικών υπαλλήλων ελληνικής καταγωγής σε θέσεις που βρίσκονται έξω από το χώρο της μειονότητας κ.α. Τυπικά, το αλβανικό Σύνταγμα αναγνωρίζει στις εθνικές μειονότητες ότι: «απολαύουν όλα τα δικαιώματα, την προστασία της μορφωτικής τους αναπτύξεως, την ελευθερία της γλώσσας τους και τη διδασκαλία της στο σχολείο, καθώς και την ίση ανάπτυξη σε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής». Ωστόσο, η κατάσταση στην πράξη διαφέρει. Καταρχάς, η θρησκεία, στοιχείο αναπόσπαστο της ελληνικής μειονότητας, απαγορεύεται ρητά από το αλβανικό Σύνταγμα, όπως άλλωστε και κάθε μορφή θρησκευτικής δραστηριότητας, ενώ αναγνωρίζεται ως ποινικό αδίκημα κάθε θρησκευτική κίνηση.

Η διάδοση της ελληνικής γλώσσας, εξάλλου, επιτρέπεται μεν, εμποδίζεται όμως άμεσα, αφού δεν διδάσκεται σε κανένα ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσσεως και δεν χρησιμοποιείται ούτε στους τόπους εργασίας κατά τις συγκεντρώσεις.

Οι εκκλησιαστικές περιουσίες έχουν δημευθεί, οι ιερείς αποσχηματιστεί, ή διωχθεί και οι ναοί έχουν μεταβληθεί σε κατοικίες ή αποθήκες, ενώ μόνο ορισμένες

έχουν διατηρηθεί ως μνημεία. Ας σημειωθεί, ότι το ίδιο έχει συμβεί για τους καθολικούς και για τους μουσουλμάνους. Δεν υπάρχει, δηλαδή, ιδιαίτερη δυσμενής διάκριση για τους χριστιανούς της ελληνικής μειονότητας, πράγμα που, όμως, δεν αίρει την παραβίαση του δικαιώματος της θρησκείας.

Θα μπορούσε κανείς να προσθέσει και μια σειρά από άλλα περιοριστικά μέτρα όπως π.χ., αυτά που αφορούν στην ελεύθερη επικοινωνία, την αλληλογραφία ή την τηλεφωνική επικοινωνία, την ελευθερία στη μετακίνηση και άλλα. Όμως, ο περιορισμός αυτών των ελευθεριών δεν αφορά μόνον τον πληθυσμό των μειονοτήτων αλλά, στην πλειονότητα, είναι μέτρα που εφαρμόζονται σε όλους τους υπηκόους του αλβανικού κράτους. Εξάλλου, οι περιορισμοί αυτοί, αντίθετα με τα θέματα θρησκείας που συνιστούν συστατικά στοιχεία της διατήρησης των χαρακτηριστικών της μειονότητας, δεν στοιχειοθετούν φραγμούς στην ύπαρξη της μειονότητας. Έτσι, θα ήταν καλύτερο να λεχθεί ότι συνιστούν παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων γενικότερα και όχι των ιδιαίτερων δικαιωμάτων της μειονότητας.

Αναμφισβήτητα οι δεσμοί των ατόμων της μειονότητας με συγγενείς τους που ζουν σε άλλη χώρα και οι γενικότεροι δεσμοί και επαφές με τη «μητρόπολη», συμβάλλουν στο να διατηρείται η εθνική συνείδηση και το εθνικό συναίσθημα. Ωστόσο, όταν οι περιορισμοί της επικοινωνίας και της μετακινήσεως είναι γενικότεροι, δεν θα ήταν εύκολο να υποστηριχθεί η θέση ότι παραβιάζεται σκόπιμα το δικαίωμα της μειονότητας.

Οπωσδήποτε, η εκπαιδευτική αλλά και η ευρύτερη πολιτική των Τυράνων απέναντι στη μειονότητα, η δυσχερής επικοινωνία της ακόμη και με τα μέλη της ελληνικής πρεσβείας, αλλά και η νέα «συνείδηση» που σιγά σιγά καλλιεργείται, είναι στοιχεία τα οποία μπορεί να μην τείνουν σε μια ολοσχερή εξάλειψή της, συντελούν, όμως, στην προοδευτική μείωσή της.

Η ανάπτυξη των διμερών σχέσεων

Το θέμα μπορεί ν' αντιμετωπιστεί με δύο τρόπους: νομικά και πολιτικά. Από νομικής πλευράς, από πλευράς διεθνούς δικαίου, οι προβλεπόμενες διαδικασίες γενικά δεν μπορούν να έχουν πλήρη εφαρμογή στην περίπτωση της Αλβανίας. Διότι, η μεν Οικουμενική Σύμβαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων δεν έχει νομική ισχύ, τα δε Διεθνή Σύμφωνα που αναφέρονται στην προστασία των δικαιωμάτων, δεν έχουν κυρωθεί από την Αλβανία. Κατά συνέπεια ούτε από τις διατάξεις τους δεσμεύεται, αλλά ούτε και οι μηχανισμοί που προβλέπονται από αυτά μπορούν, για τον ίδιο λόγο, να ενεργοποιηθούν. Ο Ο.Η.Ε. και η επιτροπή ανθρώπινων δικαιωμάτων που λειτουργεί στα πλαίσια του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου, πολύ λίγο μπορούν να επηρεάσουν και οπωσδήποτε, ακόμη λιγότερο να επιβάλουν την τήρηση «κάποιων» συμπεριφορών. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί, ότι ήδη έχουν γίνει προσφυγές από βορειοηπειρωτικά σωματεία, ενώπιον της Υποεπιτροπής για θέματα μειονοτήτων, οι οποίες εκκρεμούν για σειρά ετών και δεν έχουν ακόμη συζητηθεί. Οι πρόσφατες αναφορές για το θέμα των μειονοτήτων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δεν έχουν αποφέρει κανένα αποτέλεσμα αλλά, πιστεύουμε ότι δεν είναι και εφικτό να αποφέρουν. Η Αλβανία δεν έχει κανένα νομικό δεσμό με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οι δε «αποφάσεις» του δεν μπορούν να έχουν καμία έννομη συνέπεια. Η ηθική τους

προσταγή και η πολιτική τους σκοπιμότητα είναι αμφίβολο αν θα επηρεάσουν και σε ποιο βαθμό την πολιτική που ακολουθεί η Αλβανία ως προς τη μειονότητα. Έτσι, η οδός αυτή, της επιδίωξης δηλαδή προστασίας των δικαιωμάτων της μειονότητας δια του διεθνούς συστήματος, δεν θα πρέπει να δημιουργεί αίσθημα αισιοδοξίας, χωρίς ωστόσο, να είναι εντελώς άχρηστη.

Είναι αναμφισβήτητο πως η έλλειψη κάθε σχέσης μεταξύ Αλβανίας-Ελλάδας για μια σειρά εικοσιπέντε χρόνων, υπήρξε καταστρεπτική για τη μειονότητα. Η ύπαρξη διπλωματικών αντιπροσώπων, η ανάπτυξη των μορφωτικών σχέσεων –που στην προκειμένη περίπτωση συντελούν ιδιαίτερα στη συντήρηση των εθνικών παραδόσεων– αλλά και η γενικότερη σύσφιξη και ανάπτυξη των σχέσεων των δύο χωρών, θα συμβάλει θετικά στο θέμα της προστασίας της ελληνικής μειονότητας. Ακόμη και σε περιπτώσεις διαφωνιών είναι περισσότερο εύκολο αλλά και πιο αποδοτικό να επιδιωχθεί η λύση κάτω από ένα πνεύμα καλών σχέσεων και συνεργασίας παρά κάτω από το πρίσμα μιας σχέσης «εχθρικής».

Ήδη, η τηρούμενη ελληνική πολιτική έχει προσανατολιστεί προς την κατεύθυνση αυτή και η συνεργασία Ελλάδας-Αλβανίας σε επίπεδο διακρατικό αλλά και ιδιωτικό έχει παρουσιάσει σημαντική πρόοδο σε διάφορους τομείς. Τα θετικά αποτελέσματα σε ότι αφορά τη μειονότητα είναι αναμφισβήτητα εμφανή, και η προσπάθεια βελτίωσης των σχέσεων, καθώς και η διεύρυνση του πεδίου συνεργασίας, θα συμβάλει οπωσδήποτε στη βελτίωση της θέσης των Ελλήνων της Αλβανίας.

Γ'. Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου η Αλβανία χαρακτηρίστηκε από την Ελλάδα ως χώρα εχθρική. Σύμφωνα με τον Α. Ν. 2636 1940 «περί δικαιοπρασιών εχθρών και μεσεγγυήσεως εχθρικών περιουσιών», θεωρούνται ως εχθρικά τα κράτη εκείνα τα οποία ορίζονται ως τέτοια με υπουργική απόφαση. Σε εκτέλεση δε του νόμου αυτού με Β.Δ. στις 10 Νοεμβρίου 1940 ορίστηκαν ως κράτη εχθρικά η Ιταλία και η Αλβανία.

Μετά το τέλος του πολέμου, ενώ οι σχέσεις της Ελλάδας με την Ιταλία αποκαταστάθηκαν τυπικά και ουσιαστικά, δεν συνέβη το ίδιο με την Αλβανία. Η «πρόσκληση» που απήλυθε η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε., όταν ιδρύθηκε η Διαβαλκανική Επιτροπή, προς την Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία από τη μια μεριά και Ελλάδα από την άλλη, να συνάψουν κανονικές διπλωματικές σχέσεις, προσέκρουσε –όσον αφορά την Ελλάδα και Αλβανία– στη μη αποδοχή ορισμένων προϋποθέσεων που η Ελλάδα είχε απαιτήσει. Συγκεκριμένα η ελληνική πλευρά ως προϋπόθεση συνάψεως συνθήκης Ειρήνης με την Αλβανία είχε ζητήσει: πρώτο, τη ρύθμιση του βορειοηπειρωτικού με την έννοια της αποδόσεως της Β.Ηπείρου στην Ελλάδα και δεύτερο τη μη ανάμιξη της Αλβανίας στα εσωτερικά της. Αν και αργότερα οι προϋποθέσεις αυτές –κυρίως η πρώτη– πήραν μια λιγότερο επιτακτική μορφή, με την έννοια ότι η Ελλάδα αρκούνταν τουλάχιστον στην αποδοχή συζητήσεως του θέματος, ενώ η Αλβανία υπήρξε αρνητική. Νεώτερες προσπάθειες που έγιναν με πρωτοβουλία της Αυστραλίας το 1948-49 είχαν ως βάση αξίωση της Αλβανίας να αναγνωρίσει η Ελλάδα την οριστικοποίηση των ελληνοαλβανικών συνόρων. Η παράλληλη απαίτηση της Ελλάδας να αναγνωρίσει και η Αλβανία την «ύπαρξη» του βορειοηπειρωτικού προ-

βλήματος, έκαναν και τις προσπάθειες αυτές να οδηγηθούν σε αποτυχία.

Η θέση εκείνη της Ελλάδας στηριζόταν στην κρίση της ότι η μη αποκατάσταση των σχέσεων της με την Αλβανία θα ήταν ένα μέσο πίεσεως προς το Συμβούλιο των τεσσάρων υπουργών που θα ενεργοποιούσε την αξίωσή της για την επίλυση του βορειοηπειρωτικού με τη διττή μορφή του: του εδαφικού και του θέματος της μειονότητας. Στην πράξη, η πίεση αυτή δεν απέδωσε τα αποτελέσματα που η Ελλάδα προσδοκούσε. Με την πάροδο του χρόνου φάνηκε καθαρά πως η παντελής έλλειψη σχέσεων με την Αλβανία ενώ δεν οδηγούσε στην επίλυση των προβλημάτων, έδινε, αντίθετα, ερείσματα στην αλβανική πλευρά ασκήσεως μιας ανεξέλεγκτης πολιτικής σε βάρος της ελληνικής μειονότητας.

Έτσι, ξεκίνησε μία περίοδος ελληνοαλβανικής προσεγγίσεως με σκοπό την αποκατάσταση των σχέσεών τους. Η αρχή του ελληνοαλβανικού «διαλόγου» χρονολογείται από το 1961· ο ρυθμός, όμως, της προόδου υπήρξε πολύ αργός. Μόλις στο τέλος του 1970 η τότε ελληνική κυβέρνηση, έχοντας ορισμένες θετικές ενδείξεις της αλβανικής πλευράς, προχώρησε σε μία πρώτη εξέταση του θέματος, για μια ρύθμιση που θα είχε ως βάση το status quo. Δηλαδή το «πάγωμα» των καίριων ελληνοαλβανικών θεμάτων –εδαφικό, σύνορα, μειονότητα– και την προσπάθεια αποκαταστάσεως των διπλωματικών σχέσεων κατά τρόπο που δεν θα έθιγε τα θέματα αυτά, αλλά που θα μπορούσε να λειτουργήσει ομαλά. Τον Απρίλιο του 1971, ανταλλάχθηκαν προφορικά μηνύματα μεταξύ των πρωθυπουργών των δύο χωρών και το Μάιο του ίδιου χρόνου οι δύο κυβερνήσεις συμφώνησαν να αποκαταστήσουν τις διπλωματικές σχέσεις και να ανταλλάξουν διπλωματικούς εκπροσώπους σε επίπεδο Πρεσβευτών.

Τη διπλωματική, όμως, αποκατάσταση των σχέσεων δεν ακολουθούσε και η άρση της εμπολέμου καταστάσεως. Παρουσιάζεται, έτσι, μια *sui generis* κατάσταση, όπου μεταξύ δύο χωρών ισχύει τυπικά καθεστώς πολέμου, ενώ στην πράξη συμβαίνει εντελώς το αντίθετο. Η ανταλλαγή πρεσβευτών, η σύναψη διακρατικών συμφωνιών, η συνεργασία σε επίπεδα επικοινωνίας, πολιτιστικά, εμπορικά κ.α., αντιβαίνει σαφώς στη διατήρηση του χαρακτηρισμού της Αλβανίας ως κράτους εχθρικού.

Το θέμα παρουσιάζει δύο μορφές. Η μία αφορά τον τύπο και η άλλη την ουσία. Και είναι αναμφισβήτητο πως η διατήρηση ενός τύπου ο οποίος αφήνει πολλά περιθώρια ερμηνείας για το αν εξακολουθεί –από πλευράς διεθνούς δικαίου– να ισχύει έστω και ως τύπος, δεν σημαίνει παρά την προσπάθεια διαφυλάξεως στεγανών, προκειμένου να διαπραγματευθούν από θέση ισχύος ορισμένες ελληνικές θέσεις. Ήδη, η «εμπόλεμος κατάσταση» έχει, διά της εφαρμοζόμενης πολιτικής, καταργηθεί. Δεν είναι μόνον η σύναψη διπλωματικών σχέσεων σε επίπεδο πρεσβευτών, μεταξύ των δύο χωρών. Είναι μια σειρά επαφών, ανταλλαγών, συμφωνιών που έχουν γίνει, που γίνονται και που συμφωνείται ότι θα γίνουνται· στοιχεία που δείχνουν καθαρά τις προθέσεις και των δύο κρατών. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι ο Α.Ν. 2636/40 έχει καταργηθεί διά της «αχρησίας» και μια νομοθετική πράξη καινούργια δεν θα είναι παρά η επικύρωση της καταργήσεώς του. Άλλωστε, είχε ήδη εισαχθεί στη Βουλή σχέδιο νόμου για την άρση της εμπολέμου καταστάσεως, ο οποίος, όμως, δεν προωθήθηκε λόγω αντιδράσεως των Βορειοηπειρωτικών σωματείων.

Οι λόγοι, ωστόσο, που καθυστερούν τη νομική επικύρωση των σχέσεων των δύο κρατών ανάγονται κυρίως σε δύο τομείς: πρώτο στο θέμα της μειονότητας, όπου επιδιώκεται –κατά τους βορειοηπειρώτες οφείλεται να επιδιωχθεί– η παραχώρηση ορισμένων δικαιωμάτων στην ελληνική μειονότητα και δεύτερο σε θέματα οικονομική

που δημιουργήθηκαν μετά τον πόλεμο. Θέματα που αφορούν ορισμένες ιδιωτικές διεκδικήσεις Ελλήνων έναντι της Αλβανίας, καθώς και το θέμα της μεσεγγύσεως των εχθρικών περιουσιών, στη συγκεκριμένη περίπτωση των αλβανικών.

Το θέμα της άρσεως του χαρακτηρισμού της εμπολέμου καταστάσεως έχει ιδιαίτερη θαρύτητα για την Αλβανία. Καλυπτόμενη πίσω από ζητήματα γοήτρου και ευθιξίας του αλβανικού λαού, επιδιώκει την άσκηση ενός ουσιαστικού ελέγχου της παρουσίας των Ελλήνων της μειονότητας. Η ευαισθησία της οδηγεί σε θέσεις, όπου η άρση προβάλλεται ως προϋπόθεση για περαιτέρω ανάπτυξη των διακρατικών σχέσεων σε όλα τα επίπεδα.

Από ελληνικής, εξάλλου, πλευράς, η διατήρηση της εμπολέμου καταστάσεως με μια χώρα με την οποία υπάρχει ήδη ευρύτατη σχέση δεν δικαιολογείται. Και αν η άρση επιφυλάσσεται για να χρησιμοποιηθεί ως μέσο πίεσεως για τη ρύθμιση ορισμένων οικονομικών, κυρίως ζητημάτων, θα πρέπει να ενεργοποιηθούν οι διαδικασίες εκείνες που θα οδηγήσουν στη διαπραγμάτευση και σε μια τελική ρύθμιση των ζητημάτων αυτών.

Δ' ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΜΕΣΕΓΓΥΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΥΣΙΩΝ

Μετά την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου και τον χαρακτηρισμό της Ιταλίας και Αλβανίας ως κρατών εχθρικών, θεωρήθηκαν ως εχθρικές και οι περιουσίες των Αλβανών υπηκόων που βρίσκονταν στην Ελλάδα και τέθηκαν υπό καθεστώς μεσεγγύσεως, σύμφωνα με τον Α.Ν. 2636/1940 «Περί δικαιοπραξιών εχθρών και μεσεγγύσεως εχθρικών περιουσιών».

Το καθεστώς της μεσεγγύσεως των περιουσιών αυτών βρίσκεται σε απόλυτη νομική συνάρτηση με τη σχέση Ελλάδας-Αλβανίας ως εμπόλεμων κρατών και είναι ένας από τους κυριότερους λόγους εξακολουθήσεως της σχέσης αυτής, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

Για τις περιουσίες που βρίσκονται υπό μεσεγγύηση δεν υπάρχουν περιθώρια ελεύθερης εκμεταλλεύσεώς τους. Ωστόσο, για τους ελληνικής καταγωγής αλβανούς υπηκόους –«βορειοηπειρώτες»– θεσπίστηκαν ορισμένες εξαιρέσεις σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 144992/3574 Κοινή απόφαση των υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας. Αργότερα, για εξασφάλιση των περιουσιών αυτών –των βορειοηπειρωτών– θεσπίστηκαν πρόσθετες διατάξεις (ο νόμος 4506/66), γιατί στο διάστημα 1947-1966 έγιναν πολλές καταστρατηγήσεις και εκποιήθηκαν κληρονομίες σε βάρος των ιδιοκτητών από τους κληρονόμους τους. Συγκεκριμένα, ενώ η διαχείριση των περιουσιών γινόταν κυρίως από συγγενείς των βορειοηπειρωτών που διέμεναν στην Ελλάδα και με βάση παλιά πληρεξούσια, ύστερα από συντονισμένες ενέργειες της αλβανικής κυβερνήσεως έγιναν προσπάθειες υπογραφής νέων πληρεξουσιών στο όνομα υποδεδειγμένων ατόμων, καθώς και πίεση για εκποιήσεις των περιουσιών. Σήμερα, όμως, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, υπάρχουν αρκετές εγγυήσεις διασφάλισης των δικαιωμάτων τόσο των δικαιούχων όσο και του ελληνικού δημοσίου. Έτσι, για τις περιουσίες των βορειοηπειρωτών απαγορεύεται εντελώς η άδεια εκποιήσεως. Είναι δυνατόν όμως, να χορηγηθεί άδεια για πράξεις τακτικής εκμεταλλεύσεως, ενώ τα ποσά που προέρχονται από την εκμετάλλευση αυτή κατατίθενται σε δεσμευμένο λογαριασμό στην Τράπεζα της Ελλάδας στο όνομα του εντολέα, ο οποίος και είναι υπο-

χρωμένος να αναφέρει εγγράφως κάθε διακίνηση. Επιτρέπεται, ακόμη, η ανέγερση επί αντιπαροχή, αλλά αποκλείεται η πώληση διαμερισμάτων. Τέλος, επιτρέπεται η αποστολή, κάτω από συγκεκριμένους όρους, εμβασμάτων ορισμένου ποσού στην Αλβανία, στους ιδιοκτήτες των περιουσιών.

Οι περιουσίες, γενικά, των Αλβανών στην Ελλάδα είναι σημαντικές. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους η αξία τους υπολογίζεται ότι υπερβαίνει το ένα δισεκατομμύριο δρχ. Υπάρχουν δε μέσα στον ελληνικό χώρο και περιουσίες οι οποίες δεν έχουν ακόμη εντοπιστεί από τις ελληνικές αρχές. Είναι δυνατόν ακόμη να αποκτήσουν μελλοντικά δικαιώματα σε περιουσίες αλβανοί υπήκοοι, ύστερα από το θάνατο σημερινών ιδιοκτητών, λόγω κληρονομιάς προσώπων που διαμένουν στην Ελλάδα ή και σε διάφορες χώρες του Εξωτερικού.

Οι στόχοι και σκοποί της αλβανικής κυβερνήσεως είναι εμφανείς. Αποβλέπει καθαρά στην άρση του καθεστώτος της μεσεγγυήσεως, διά της άρσης της εμπλομένου καταστάσεως, έτσι ώστε, οι δεσμευμένες περιουσίες να επανέλθουν στην πλήρη κυριότητα και νομή των ιδιοκτητών τους, και κατά συνέπεια, στο αλβανικό κράτος.

Στα ευρύτερα πλαίσια των προσπαθειών τους αυτών συγκαταλέγονται και οι έντονες πιέσεις που υφίστανται πολλοί βορειοηπειρώτες που ζουν στην Ελλάδα να δωρήσουν τις περιουσίες τους στο αλβανικό κράτος. Κι αυτό, λόγω συνεπειών που ενδέχεται να υποστούν συγγενείς τους στην Αλβανία. Ωστόσο, αν η εξακολούθηση της ισχύος του νόμου περί μεσεγγυήσεως εξασφαλίζει κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις επιμαχες περιουσίες, δεν λείπουν, όμως, τα ερωτηματικά κατά πόσο μία τέτοια δέσμευση δεν προσκρούει στο γενικότερο δικαίωμα της ιδιοκτησίας, έστω και αν προβάλλονται λόγοι δημόσιου συμφέροντος.

Θα πρέπει ακόμη να αναφερθεί, ότι μετά την εγκαθίδρυση του σημερινού καθεστώτος στην Αλβανία, κρατικοποιήθηκαν όλα τα περιουσιακά στοιχεία των βορειοηπειρωτών και ελλήνων υπηκόων που ζούσαν εκεί, ή απελάθηκαν τα χρόνια 1946-47 από τις αλβανικές αρχές. Όταν όμως η Ελλάδα διεκδίκησε αποζημιώσεις για τις πιο πάνω περιουσίες από τη Ρώμη, κατά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία, εκείνη αρνήθηκε μεταθέτοντας την υποχρέωση στην Αλβανία ως συνεμπόλεμο της.

Το θέμα, δηλαδή, της μεσεγγυήσεως των εχθρικών περιουσιών είναι θέμα γενικότερων οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών: γενικότερων διεκδικήσεων και διευθετήσεων. Οι ελληνικές διεκδικήσεις έναντι της Αλβανίας συνίστανται: σε περιουσίες Ελλήνων υπηκόων που εγκαταλείφθηκαν λόγω απελάσεως ή άλλης μορφής εκδιώξεως, σε περιουσίες Ελλήνων που βρίσκονταν σε παραμεθόριες περιοχές και οι οποίες αποκοπόμενες κατά τη χάραξη των συνόρων, περιήλθαν στην Αλβανία, απαιτήσεις τέλος Ελλήνων που υπέστησαν ζημιές λόγω του πολέμου.

Σύμφωνα με τα πιο πάνω, είναι φανερό πως το θέμα δεν είναι απλό. Ένας νόμος που θα άρει το καθεστώς της εμπλομένου καταστάσεως, πράγμα που πρέπει να γίνει, δεν πρέπει να δώσει και τη λύση στα θέματα αυτά ως απλή συνέπεια της άρσης. Η άρση χωρίς παράλληλη ρύθμιση των θεμάτων που αφορούν τις περιουσίες οι οποίες βρίσκονται υπό μεσεγγυήση, αλλά και άλλων οικονομικών θεμάτων τα οποία δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου, θα σημάνει και την τυπική λύση των ζητημάτων αυτών. Η ελληνική πλευρά αρνείται μια τέτοια μονομερή και εις βάρος της λύση.

Τα τουρκικά ανοίγματα στον ισλαμικό χώρο

Οι Τούρκοι, ενώ κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκπροσωπούσαν την κατ' εξοχήν ισλαμική δύναμη, έπαυσαν να διαδραματίζουν κάθε ρόλο μέσα στον ισλαμικό κόσμο μετά την επικράτηση της εθνικιστικής-αστικής επανάστασης του Μουσταφά Κεμάλ στις αρχές της δεκαετίας του 1920. Η στρατιωτικο-γραφειοκρατική ελίτ, υποστηριζόμενη αρχικά στο τοπικό επίπεδο από τους παραδοσιακούς μεγαλογαιοκτήμονες της Ανατολίας, συσπειρώθηκε στον εαυτό της και έθεσε σαν στόχο τη δημιουργία μιας εθνικιστικής δυτικοποιημένης και λαϊκιστικής κοινωνίας. Από το 1923 μέχρι το 1950 το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, με ηγέτες τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και αργότερα το διάδοχό του Ισμέτ Ινονού, ανέλαβε το δύσκολο έργο της αποσύνδεσης του κράτους και της κοινωνίας από τον Ισλαμισμό προτρέποντας τους Τούρκους να αποκοπούν από το «οπισθοδρομικό» παρελθόν τους και να ενστερνισθούν δυτικούς τρόπους ζωής. Με την κατάλυση του θεσμού του Χαλιφάτου, στις 3 Μαρτίου 1924, οι θιασώτες της κεμαλικής ορθοδοξίας εγκαινιάζουν μια μαχητική εκστρατεία που έτεινε να γελοιοποιεί όλες τις ισλαμικές αξίες και να τις εξωθεί στην παρανομία.

Ενώ η στροφή της Άγκυρας προς τη Δύση απομάκρυνε τους Τούρκους από τους Άραβες, η ανάμνηση της μακραίωνης οθωμανικής κυριαρχίας πάνω στον αραβικό κόσμο παρέμενε ακόμη ζωντανή στην Τουρκία. Ούτε και η τουρκική ηγεσία –απόλυτα πιστή στην παλιά επεκτατική νοοτροπία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας– παρέλειπε να εγείρει εδαφικές αξιώσεις σε βάρος των ανατολικών και νοτιοανατολικών της γειτόνων, όταν θέβαια επέτρεπαν αυτό οι περιστάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των επιδιώξεων αποτελεί η απαίτηση της Τουρκίας να επανακτήσει αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, την περιοχή της Μουσούλης. Οι Άγγλοι, ωστόσο, οι οποίοι είχαν τεράστια οικονομικά συμφέροντα στην πλούσια σε πετρέλαια Μουσούλη, αντιτάχθηκαν έντονα στις διεκδικήσεις αυτές με το αιτιολογικό ότι ο πληθυσμός της περιοχής αποτελούνταν από Άραβες και Κούρ-